

Bursa'da Ehl-i Fesâd Suhte Tâifesinin Kurbanı Bir Seyyid: Emir Gazi

Saadet Maydaer

Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Ana Bilim Dalı
Bursa, Türkiye
smaydaer@uludag.edu.tr
<http://orcid.org/0000-0001-8222-7740>

Öz: Osmanlı Devleti'nin en parlak dönemi olarak bilinen XVI. asır, içte ve dışta elde edilen başarıların yanı sıra suhte ve levend tâifesi gibi bazı kesimlerden kaynaklanan birtakım huzursuzlukların da varlığına sahne olmuştur. Özellikle Anadolu'nun iç ve batısında etkili olan suhte olayları Bursa'da huzursuzluk yaratmıştır. Bu tür olumsuzlukların önüne geçilebilmesi için merkezden gönderilen emirlerle medreselerdeki talebelerden kefil talep edilmiş ve suhtelerin silahla gezmeleri yasaklanmıştır. Alınan tüm önlemlere rağmen birtakım olumsuzluklar yaşanabilmektedir. Suhtelerin bu dönemde organize bir şekilde evini basarak mal ve parasını çalıp, öldürdükleri kişilerden biri de Emir Gazi'dir. Tebriz'den Yavuz Sultan Selim'le birlikte gelen aileler arasında yer alan Emir Gazi, seyyid unvanına sahiptir. Bursa'da selâtin vakıfları tevliyeti gibi önemli vazifeler yürütmüş, toplum nazarında saygın bir konum elde etmiştir. Yine kendisi gibi Tebriz'den gelmiş olan Yavuz Sultan Selim'in nedimi Hasan Can'la da yakınlığı bulunmaktadır. Emir Gazi'nin kâtileri kısa sürede tespit edilip başka bir şehirde yakalanmıştır. Bundan sonra uzun bir davalar silsilesi ve merkezle yazışma süreci yaşanmıştır. Söz konusu kayıtlar, fâillerin hepsinin olay yerinden ustalıklı kaçtığı hallerde bile Osmanlı yargı sürecinin ne kadar hızlı işletilebildiğini gösterebilmesi açısından oldukça anlamlıdır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Suhte, Medrese Talebeleri, Danişmend, Emir Gazi, Bursa, İsa Bey Medresesi.

Geliş Tarihi | Received Date: 17.03.2022

Kabul Tarihi | Accepted Date: 28.05.2022

Araştırma Makalesi | Research Article

Atıf | Citation: Maydaer, Saadet. "Bursa'da Ehl-i Fesâd Suhte Tâifesinin Kurbanı Bir Seyyid: Emir Gazi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 31/1 (Haziran 2022), 319-343.
<https://doi.org/10.51447/uluifd.1117878>

A Sayyid Victim of Ahl al-Fesad Suhte Taifa in Bursa: Amir Ghazi

Abstract: The XVI th century, known as the brightest period of the Ottoman Empire, witnessed the existence of some unrest stemming from some sections such as the suhte and the levend group, as well as the successes achieved at home and abroad. Suhte events, which were especially effective in the center and west of Anatolia, created unrest in Bursa. In order to prevent such negativities, guarantors were requested from the students in the madrasahs with the orders sent from the center, and the suhte were forbidden to travel with guns. Despite all the precautions taken, some negative effects were experienced. Amir Ghazi is one of the people whom the Suhtes raided in an organized manner during this period, stole their property and money and killed them. Amir Ghazi, who was among the families who came from Tabriz with Sultan Selim I, has the title of sayyid. He carried out important duties such as the trusteeship of sultanic waqfs in Bursa and achieved a respectable position in the society. He also has a close relationship with Hasan Can, the bridesmaid of Sultan Selim I, who also came from Tabriz. The killers of Amir Ghazi were quickly identified and apprehended in another city. Following that, there was a protracted sequence of lawsuits and a correspondence process with the center. The records in question are significant in terms of demonstrating how swiftly the Ottoman judicial procedure could be completed, even when all of the perpetrators managed to flee the site of the crime.

Keywords: History of Islam, Suhte, Madrasa Students, Danishmend, Amir Ghazi, Bursa, İsa Bey Madrasa.

[You may find an extended abstract of this article after the bibliography.]

Giriş

XVI. yüzyıl Osmanlı Devleti'nin en ihtişamlı yüzyılı olarak tarihe geçmiştir. Bu asır aynı zamanda dışta, doğuda ve batıda süren uzun savaşlar ve içte şehzade müca-deleleriyle zirvesini bulan çatışma ve huzursuzlukların yaşandığı karmaşık bir dönemdir. Bu ortamda tüm kurumlarıyla ve dinamikleriyle oturmuş olması beklenen ilmiye teşkilatında da gittikçe artan talebi karşılayamamanın yol açtığı bazı tikanıklıklar mevcuttur. Medrese kapılarında biriken suhte adı verilen öğrenci ya da öğrenci adaylarının yol açtığı asayiş problemleri toplumsal düzenin bozulmasına neden olmakta ve bu rahatsızlıkları ortadan kaldırmak isteyen yönetici kesimi epey uğraştır-maktadır.¹

Medrese öğrencileri olan suhtelerin karıştıkları, asayiş bozan ve bazen isyana kadar varabilen olaylar XVI. asrın ikinci yarısında özellikle Anadolu'nun iç ve batısında etkili olmuştur.² Bursa ise Akdağ tarafından XVI. yüzyıldaki talebe hareketleri-

¹ Yunus Koç, "XVI. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları", *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 18 (Bahar 2013), 152; Ensar Köse, "İçel Sancağı'nda Kargaşa: Suhte Fesadı (1576-1606)", *Çukurova Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2017), 23, 24.

² Koç, "XVI. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları", 127, 158; Zafer Karademir,

nin merkezi olarak nitelendirilmiştir. Bunun sebebi olarak da Bursa'daki medreselerde bulunan öğrenci sayılarının fazlalığı gösterilmiştir.³

Bursa'da XVI. asırdaki medrese sayısı yaklaşık 50 olarak belirlenmiştir. Bu medreselerde eğitim gören öğrenci sayısının 500 civarında bulunduğu düşünülmektedir.⁴ Bursa aynı zamanda dânişmendlerin ilmiyeye girişte mülâzım olabilecekleri bir şehirdir.⁵ Çok sayıda talebe ve mülâzıma ev sahipliği yapmasının yanı sıra ekonomik ve sosyal açıdan cazip bir şehir oluşu da buradaki öğrenci sayısının yoğunlaşmasında etkili olabilir.

Bursa'da XVI. asırda suhtelerin sebep olduğu bazı sıkıntıların yaşandığı ve bu hususların mahkemeye ve bazen de Dîvân-ı Hümâyûn'a taşındığı bilinmektedir.⁶ Bu olaylardan biri Safer 992/Şubat 1584'de gerçekleşmiş, Yusuf b. İvaz'ın liderliğinde çok sayıda suhte Orhan İmaretini basmışlardır. Ellerindeki bıçaklarla imaretin mutfağındaki görevlilerden Mustafa b. Ali, Süleyman b. Abdullah ve Ali b. Abdullah'ı yalamışlardır.⁷

XVI. asır Bursa'sında ev, dükkân ve diğer mekânlarla yapılan baskınlara dair belgeler arasında medrese öğrencilerinin fâili olduğu vak'a sayısının oranı %10,34 olarak tespit edilmiştir.⁸ Suhtelerin bu şekilde toplu hareket ettikleri olayların önüne geçilebilmesi için merkezden gönderilen yazılarda medreselerde sâkin olan talebelerden kefil talep edilmekte ve silahla gezmelerinin engellenmesi istenmektedir.⁹ Bu emirler doğrultusunda bir suhte üzerinde silah olduğu halde yakalanırsa mahkeme huzuruna çıkarılarak niçin silah bulundurduğuna dair hesaba çekilmektedir.¹⁰ "Ehl-i

Osmanlı Döneminde Medreseli Olayları (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008), 31. Karademir, XVI. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelen suhte olayları ve yaşadıkları yerleri harita üzerinde ve tablolatırılmış şekilde göstermiştir. Bkz. Karademir, *Osmanlı Döneminde Medreseli Olayları*, 33, 34. Aynı şekilde Yunus Koç 1558-65 döneminde suhte olaylarının kayda geçirildiği yerleri bir harita ile göstermiştir. Bk. Koç, "XVI. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları", 157.

³ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik Ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975), 161. Akdağ'ın dile getirdiği bu iddia daha sonraki araştırmacıların çalışmalarında elde ettikleri verilerle örtüşmemektedir. Bk. Karademir, *Osmanlı Döneminde Medreseli Olayları*, 34.

⁴ Mefail Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1998), 197.

⁵ Yasemin Beyazıt, *Osmanlı İlmiye Mesleğinde İstihdam* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 28.

⁶ Bursa'da XVI. asırda yaşanan suhte olayları üzerine yapılmış akademik çalışmalar bulunmaktadır. Bkz. Gökhan Toka, *XVI. Yüzyıl (1550-1585) Osmanlı Bursa'sında Suhte Ayaklanmaları* (İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019); Tahsin Şahin, *Celali Kuşatması Altında Bursa* (Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017) içinde "Erken Celaliler, Suhte Olayları" başlığı altında s. 34-38'de Bursa'da yaşanan suhte olayları değerlendirilmektedir.

⁷ Bursa Şer'iyye Sicilleri (BŞS), A 121 42b.

⁸ Saadet Maydaer, *XVI. Yüzyılda Bursa'da Asayiş* (Bursa: Emin Yayınları, 2016), 55.

⁹ Osmanlı Arşivi (BOA), ADVNSMHH.d 19, 89.

¹⁰ BŞS A 189 19a.

fesâd olan kefilsiz suhteler”in şehir dışına sürgün edilmesi, kavga edip etrafa rahatsızlık verenlerin hapse atılması gerektiği de bildirilmekte ve halkın zarar görmesinin önüne geçilmesine gayret edilmektedir.¹¹

Osmanlı Devleti tarafından alınan tüm bu önlemlere rağmen Bursa şehrinde suhtelerin neden olduğu bazı istenmeyen hadiselerin yaşanması halk arasında huzursuzluğa neden olabilmektedir. Suhtelerin adının karıştığı olaylardan birinde kurban durumundaki kişi, Bursa’da saygıdeğer bir kimse olarak tanınan Emir Gazi’dir. Onun başına gelen trajik durum belgelere uzun davalar silsilesi şeklinde yansımıştır. Bu davaların yoğunluğu Bursa üzerine çalışma yapan araştırmacıların farklı vesilelerle dikkatini çekmiş ve bazen doğrudan bazen de dolaylı şekilde Emir Gazi’nin başına gelenlerden bahsedilmiştir.¹² Toplum içinde hatırı sayılır bir kimse olması ve üstlendiği görevler nedeniyle merkezle daima irtibat halinde bulunması onunla ilgili belge çeşitliliğini arttırmıştır. Bu nedenle vakıflarla ilgili araştırmalardan tereke kayıtlarını ele alan çalışmalara uzanan geniş bir konu yelpazesinde araştırmacıların karşısına ismi çıkabilen bir kişi olmuştur.¹³ Bu makalede Emir Gazi’nin trajik sonu, bu hususta elde edilebilen tüm veriler mercek altına alınarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

1. Emir Gazi Kimdir?

XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Bursa’da Hisar’da İsa Bey Mahallesi’ndeki evinde yaşayan ve saygın bir konuma sahip olduğu anlaşılan Emir Gazi, seyyid unvanını taşımaktadır.¹⁴ Baldırzâde, *Ravza-i Evliya* adlı biyografik eserinde onu “Emir Gazi Efendi” madde başlığı altında ele almış ve Yavuz Sultan Selim’le birlikte Tebriz’den Bursa’ya geldiğini kaydetmiştir.¹⁵ Yavuz Sultan Selim 1514’de Çaldıran Savaşı’nda zafer elde ettikten sonra 8-9 gün kadar Tebriz’de kalmış ve buradan dönerken tüccar,

¹¹ BOA, ADVNSMHH.d 19, 89.

¹² Kamil Kepcioğlu, *Bursa Kütüğü*, haz. Hüseyin Algül vd., (İstanbul: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009), 2/29-30; Maydaer, *XVI. Yüzyılda Bursa’da Asayiş*, 42; Ömer Düzbakar, “Gypsies in Ottoman Empire According to the 16th-17th Centuries Bursa and Balıkesir Sharia Court Records”, *Bulgarian Historical Review* 3/4 (2016), 3-30; Osman Çetin, “III. Murad Dönemine Ait A 145/173 Numaralı Bursa Şer’iyye Sicili (Günümüzden 1586-1588 Bursa’sına Bir Pencere Açmak)”, *Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa*, ed. Ersin Gülsoy (Bursa: Gaye Kitabevi, 2021), 589, 590.

¹³ Mefail Hızlı, “Mevlid’e Dair Bazı Belgeler ve Bilgiler”, *Süleyman Çelebi ve Mevlid -Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri-*, ed. Mustafa Kara-Bilal Kemikli (Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2007), 45-47; Saadet Maydaer, “XVI. Yüzyılda Bursa’da Emekli Bir Kadı: Baldırzâde Oğlu Derviş Mehmed Efendi ve Serveti”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 573.

¹⁴ BŞS, A 153, 83b; A 74, 113b, 114b; BOA, A.DVNSMHH.d 41, 37.

¹⁵ Baldırzâde Selisî Şeyh Mehmed, *Ravza-i Evliya*, haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever (Bursa: Arasta Yayınları, 2000), 124.

sanatkâr, ilim adamı ve şehrin ileri gelenlerinden oluşan 1000 civarında haneyi İstanbul'a ve Anadolu'ya naklettirmiştir.¹⁶ Tebriz'den kapıkulu askerlerinin nezaretinde yola çıkan bu aileler kış aylarını Amasya'da geçirdikten sonra İstanbul'a gönderilmişlerdir.¹⁷ Yavuz'la birlikte gelenler arasında sesinin güzelliği ile meşhur müezzin Hafız Mehmed ve oğlu Hasan Can da bulunmaktadır.¹⁸ Baldırzâde'nin bildirdiğine göre Emir Gazi ile Hasan Can'ın yakınlığı bulunmaktadır ve buna binaen onunla Anadolu'ya gelmiştir.¹⁹ Yavuz'un nedimi olan ve vefatına kadar yanından ayrılmayan Hasan Can, Kanunî döneminde de bir süre İstanbul'da yaşadıkdan sonra inzivaya çekilmeyi tercih etmiştir. Oğlu *Tâcü't-tevârih* yazarı Şeyhülislam Hoca Sadeddin Efendi'yle birlikte 971/1564'de Bursa'ya gelip yerleştiği ve 974/1567'de burada vefat ettiği bilinmektedir.²⁰ Hasan Can'la Emir Gazi'nin nasıl bir yakınlığı olduğu ve bu yakınlığın Hasan Can'ın oğlu Sadeddin Efendi 971/1564'de Bursa'da Yıldırım Medresesi'ne müderris atandığında onunla birlikte bu şehre gelmesinde bir etkisinin bulunup bulunmadığına dair bir bilginiz bulunmamaktadır.²¹ Ayrıca Emir Gazi'nin neden yerleşmek için Bursa'ya tercih ettiği hususu da merak uyandırmaktadır.

995/1587'de vefat eden Emir Gazi'nin 1514'de Tebriz'den gelirken en erken onlu yaşlarında bulunduğu farz edilse bile epey uzun bir ömür sürmüş olduğu anlaşılmaktadır. Bursa'da kendisiyle ilgili en erken kayıt 16 Cemaziyelahir 962/8 Mayıs 1555 tarihlidir.²² Bu tarihte İsa Bey Mahallesi'nde mülk sahibidir. Emir Gazi, mahallesi ve çevresinde yaşanan sorunların çözümünde kapısı çalınan önde gelen hatırı sayılır bir kimsedir. Nitekim kendisi, 3 Receb 966/11 Nisan 1559'da Hisar'da Tefsirhan Mahallesi'nde bulunan İbrahim Paşa Hamamı'na açılan bir kapıdan rahatsızlık duyan mahalle halkının şikâyetlerinin mahkemeye taşınmasında başrolü oynayan kişi olarak karşımıza çıkmaktadır.²³

Emir Gazi yine bu yıllarda toplumdaki saygınlığını perçinleyecek bazı görevler üstlenmiş, başta selâtin vakıfları olmak üzere farklı vakıflarda mütevellilik yapmıştır. Buna göre o, 24 Rebiulevvel 964/25 Ocak 1557'de Çorlu'da günde 30 akçe ücretle vakıf mütevellisi olarak atanmıştır. Çorlu'daki sâbık mütevellî Mehmed b. Haydar yolculuk esnasında suda boğulduğu için yerine yeni bir mütevellî atanması ihtiyacı hissedilmiş ve bu kimse de Bursa'da zaten tevliyet vazifesi yürüttüğü zikredilen Emir Gazi

¹⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988), 2/257.

¹⁷ Uluskan, Tebriz'den göç ettirilen kişi sayısının ihtilaflı olduğunu zikrettikten sonra kaynakların bu hususta verdikleri rakamları titizlikle dile getirmektedir. Bk. Murat Uluskan, "Ehl-i Hiref Maaş Defterlerinde Kayıtlı Tebrizli Sanatkârlar", *Belâten* 85/304 (2021), 855'de 17 nolu dipnot.

¹⁸ Ahmet Kartal, "Yavuz Sultan Selim Dönemi Kültür ve Edebiyatı", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 40 (2019), 192.

¹⁹ Baldırzâde, *Ravza-i Evliya*, 124.

²⁰ Nuri Özcan, "Hasan Can Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/312.

²¹ *Târîh-i Silsile-i Ulemâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi. no. 2142, 220b.

²² BŞS, A 47, 114b.

²³ BŞS, A 74, 113b, 114b

olmuştur.²⁴ Bursa’da bu esnada tevliyetini üstlendiği vakıf Orhan Gazi Vakfı olmalıdır.²⁵

Emir Gazi’nin Evâil-i Şaban 982/Kasım 1574’te Bursa’da Sultan Murad Han Vakfı mütevellisi olarak görev yaptığı anlaşılmaktadır.²⁶ Buradaki görevini 27 Cemaziyela-hir 984/21 Eylül 1576’da hac ibadetini yerine getirebilmek amacıyla Mekke’ye gideceği için geçici olarak bir nâibe devretmek zorunda kalmıştır. Nâib olarak seçtiği kişi aynı zamanda damadı olan Mevlana Ali’dir.²⁷ Emir Gazi Mekke’den döndükten sonra tekrar Muradiye tevliyeti vazifesinin başına geçmiş ve birkaç yıl daha devam ettirmiştir. Bu esnada zaman zaman icraatları nedeniyle Dîvân-ı Hümâyûn’a şikâyet edilmiş ve takibata maruz kalmıştır. Şikâyetçilerden biri vakfa ait Bergama pâresini²⁸ 525.000 akçeye üç yıllığına iltizam yoluyla işletmek üzere vakıfla anlaşmış olan Pir Ali’dir. Pir Ali 5 Şaban 987/27 Eylül 1574’de vakıf mütevellisi Emir Gazi’nin bol miktarda elde edilen ürünü borcuna mahsup saymadığı, üstelik tohumluk da vermeyerek kendisine zulmettiğini iddia etmektedir. Merkezden Bergama Nahiyesine ve Tarhala kadısına gönderilen emirde durumun araştırılması ve bir yanlışlık söz konusuysa derhal düzeltilmesi talep edilmektedir.²⁹ Pir Ali’nin, müteveli Emir Gazi’den şikâyetleri bununla sınırlı kalmamış, aradan birkaç ay geçtikten sonra 17 Şevval 987/7 Aralık 1579’de “*hilâf-ı şer’ ve kanun benden ziyâde akçe taleb eder. Hayfelimde mahsûl-i emânet temessükü dahi vardır*” diyerek mütevellinin kendisinden fazla para istediğinden dert yanmıştır.³⁰ Bergama pâresi Pir Ali ile Emir Gazi’nin aralarında yaşanan problemlerin kaynağı olmakla kalmamış, Pir Ali de mukataa emini olarak üç yıllığına 18.000 akçeye iltizama verdiği Ali tarafından merkeze şikâyet edilmiştir. Bu sefer Ali, Pir Ali’nin kendisine “*zulm ve hayf*” ettiğini iddia etmektedir. Zira Bergama pâresini iltizam etmesinin ardından sadece bir yıl üç ay geçtikten sonra Osman adlı bir kişi 2000 akçe daha fazla ödeyerek mukataayı kendi üzerine almıştır. Ali, Pir Ali

²⁴ BOA, A.DVNSMHH.d 2, 1941, 1958.

²⁵ Kepecioğlu, kaynak belirtmeksizin Emir Gazi’nin 1560’da Orhan Gazi Vakfı mütevellisi olduğunu zikretmektedir. Bu bilgiyi doğrulayacak herhangi bir veriye şimdilik ulaşılamamıştır. Bk. Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 2/29.

²⁶ BŞS, A 107 31b.

²⁷ BOA, A.DVNSMHH.d. 28, 494.

²⁸ “Bergama ve a’şâr-ı çeltik mukataası” Bursa’daki Muradiye vakfının kırsal gelirler kapsamında en fazla ürün elde edebildiği kalemler arasında yer alır. Kayhan Orbay’ın Bursa’daki Sultan II. Murad Vakfı’na ait muhasebe kayıtlarını analiz ederek vakfın 1608-1641 yılları arasındaki malî tarihini ortaya koyduğu çalışmasında ilgili yıllarda bu gelir kaleminden elde edilen yıllık gelirin 140.000-190.000 akçe arasında değişebildiği dile getirilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Kayhan Orbay, “Bursa’da Sultan II. Murad Vakfı’nın Mali Tarihi (1608-1641)”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 61/2 (2011), 293-322. Elimizdeki verilere göre XVI. asırda ilgili mukataadan elde edilen üç yıllık gelirin 525.000 akçe olduğu göz önüne alınrsa XVI. ve XVII. yüzyıllarda bu gelir kaleminin yaklaşık olarak aynı miktarlarda kaldığı sonucuna ulaşabiliriz.

²⁹ BOA, A.DVNSMHH.d 41, 37.

³⁰ BOA, A.DVNSMHH.d, 41, 788.

ile kendi mültezimliği esnasında geçen süre ile ilgili hesaptan memnun değildir ve zarara uğradığını söyleyerek Pir Ali'den şikâyetçi olmaktadır.³¹

Bursa'da bir selâtin vakfının mütevellisi olarak herkesi memnun etmesi mümkün olmayan ve kendi denetimi dışında kalan bazı hatalardan da yönetici sıfatıyla sorumlu bulunan Emir Gazi'nin adı aynı yıl içinde vakıf zevâyidinden ücret alanların şikâyeti nedeniyle farklı zamanlarda merkezle Bursa kadısı arasındaki yazışmalara konu olmuştur.³² Bursa'daki Muradiye imaretinin şeyhi olan Kâsım da kendisine şart-ı vâkif üzere bu zamana kadar verilmiş olan buğdayın verilmediğini söyleyerek 6 Safer 987/4 Nisan 1579'da İstanbul'a gidip durumu bildirmiş ve istediği yönde bir karar çıkartmayı başarmıştır.³³

Emir Gazi ile ilgili belgeler 987/1579 yılından sonra ölümüne kadar bize farklı veriler sağlamaktan uzaktır. Ancak 20 Rebiulevvel 994/11 Mart 1586'da Sultan Murad Han Vakfı tevliyeti görevini artık Ali Çelebi'nin yürütmeye başladığı tespit edilebilmektedir.³⁴ Öyle anlaşılıyor ki Emir Gazi bu yorucu sürecin sonunda tevliyet vazifesinden ya kendi isteğiyle ayrılmış ya da icraatlarından doğan memnuniyetsizlik sonucu el çektilmiştir. Ancak kendi isteğiyle çekilmiş olması daha fazla ihtimal dâhilinde görünmektedir. Zira müteveli Ali Çelebi'nin üç ay gibi kısa bir süre tevliyet vazifesini yürütmüş olmasına rağmen suistimali nedeniyle vakfı zarara uğrattığı bildirilmektedir.³⁵ Oysa çok daha uzun bir süre tevliyet görevini sürdüren Emir Gazi için böyle ciddi bir suçlama söz konusu edilmemiştir. Bu durumda belli bir yaşa geldiği ve büyük bir selâtin vakfını yönetme sorumluluğu kendisini yorduğu için Hisar'daki evinde istirahatete çekilmeyi tercih etmiş olmalıdır.

Hisar'daki evine dair en eski yazılı belge 16 Cemaziyelahir 962/8 Mayıs 1555 tarihine aittir.³⁶ Hisar'ın güneybatısında Çelebi Mehmet dönemi vezirlerinden Bayezid Paşa'nın oğlu İsa Bey'in 846/1442 yılında inşa ettirdiği bir imaret, medrese ve mescidin etrafında şekillenmiş olan İsa Bey Mahallesi'nde bulunan bu evin bahçe duvarlarıyla çevrili korunaklı birkaç yapıdan oluştuğu anlaşılmaktadır.³⁷ Emir Gazi evinde kızı Ümmü Gülsüm'le birlikte yaşamaktadır. Oğlu Cafer Çelebi de aynı bahçeye bakan babasının yaşadığı evin tam karşısında yer alan farklı bir yapıda yaşamını sürdürmektedir. Geniş bir ev olduğu için çok sayıda hizmetlinin, köle ve cariyeinin de aynı çatı altında buldukları anlaşılmaktadır.

Emir Gazi'nin hanımına dair bir bilgi bulunamamıştır. Kendisinden önce vefat ettiği, bu yüzden Emir Gazi'nin çocuklarıyla yaşadığı evde yer almadığı düşünülebilir.

³¹ BOA, A.DVNSMHH.d. 41, 125

³² BOA, A.DVNSMHH.d. 41, 73, 531.

³³ BOA, A.DVNSMHH.d. 37, 1364.

³⁴ BOA, TSMA.E 834/41.

³⁵ BOA, TSMA.E 746/3.

³⁶ BŞS, A 47, 114b.

³⁷ BŞS, A 145, 21a; A 143, 211b. İsa Bey Mahallesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Saadet.Maydaer, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa'da Bir Semt: Hisar* (Bursa: Emin Yayınları, 2009), 45-46.

Emir Gazi biricik kızı Ümmü Gülsüm'ü genç bir müderris olan Ali Çelebi ile evlendirmiştir. Bursalı olan ve “Velibeyzâde” diye tanınan Ali Çelebi ilim yolunda ilerlemeyi tercih etmiş, Bursa'da Yıldırım Külliyesi'nin güneyindeki İncirli Mahallesi'ndeki Selimzâde Camii'nin yakınında bulunan Ferhadiye Medresesi'ne müderris olarak atanmıştır.³⁸ Bu medreseden 40 akçe ile ayrılmış ve uzun yıllar yeniden atanmayı beklemek zorunda kalmıştır.³⁹

İlmiye mensuplarının bir görevi tamamlamalarının ardından o anki derecelerine uygun bir müderrisliğe ya da kadılığa aday olduklarını bildirerek yeniden atanmayı bekledikleri dönemi ifade eden “zamân-ı infisâl” değişiklik gösterebiliyordu.⁴⁰ XVI. asırda genellikle birkaç yılı geçmeyen infisal süresinin Ali Çelebi için normalden bir hayli uzun bir bekleyişe döndüğü anlaşılmaktadır. Zira Şaban 982/Kasım 1574 tarihli bir belgede Ferhadiye Medresesi'nin “sâbık” müderrisi olduğu ifade edilmiş, dolayısıyla 995/1587 yılında “hâric” payesiyle Hançerli Medresesi'ne atanana kadar on yıldan daha uzun bir süre beklemek zorunda kalmıştır.⁴¹ Bu anormal uzunluktaki bekleyiş Ali Çelebi'nin hayatını büyük sıkıntıya sokmuş olmalıdır. İnfisal sürecinde maaş da alamadığı için nâiblik gibi geçici görevlendirmelerle geçimini sağlamaya çalışan Ali Çelebi'ye, kayınpederi Emir Gazi de hacca gittiği süreçte kendisinin yürüttüğü Muradiye Vakfı mütevelliliğine geçici olarak atanmasını sağlamak suretiyle destek olmaya çalışmıştır.⁴² Ancak bu geçici görevler uzayan infisal sürecinin sıkıntılarını gidermekte yetersiz kalmış ve bu belirsiz durum aile içi ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiş olmalı ki, Ali Çelebi 995/1587'de Emir Gazi öldürüldüğünde artık ona damat değildir.⁴³ Emir Gazi'nin kızı Ümmü Gülsüm baba evine dönmüştür ve Ali Çelebi'nin adı belgelerde bu ailenin bir ferdi olarak kaydedilmemiştir. Ümmü Gülsüm'ün bu evlilikten bir çocuk sahibi olmadığı ve boşandıktan sonra babasının evinde kaldığı, ancak babasının vefatından sonra Ahmed Çelebi b. Piri ile evlendiği anlaşılmaktadır. Ümmü Gülsüm ikinci evliliğinden bir erkek evlat sahibi olmuştur. Ancak henüz oğlu küçük yaştaiken eşini kaybetmiştir.⁴⁴

Emir Gazi'nin oğlu Cafer de babasıyla aynı bahçeyi paylaşmakta olduğu, Hisar'da

³⁸ İsmail Belig, *Güldeste-i Riyaz-ı İrfan ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân* (Bursa: Hüdavendigâr Matbaası, 1287), 330; Nev'izâde Atâyî, *Hadâ'iku'l-hakâik fi tekmileti's-şakâ'ik* -Nev'izâde Atâyî'nin şakâ'ik zeyli-, haz. Suat Donuk, ed. Derya Örs (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017), 2/1237; BŞS, A 107 24b; Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, 46-48.

³⁹ Belig, *Güldeste*, 330, 331.

⁴⁰ Yasemin Beyazıt, *Osmanlı İlmiye Mesleğinde İstihdam* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014), 116-140.

⁴¹ Belig, *Güldeste*, 330, 331; Atâyî, *Şakâ'ik Zeyli*, 2/1237; Baldırzâde, *Ravza-i Evliya*, 209, 210.

⁴² BOA, A.DVNSMHH.d. 28, 494.

⁴³ Ali Çelebi, 995/1587'de İznik'te Orhan Medresesi'ne atanmış, ardından Bursa'da Sultan Gazi Hüdavendigâr Medresesi'nde görev aldıktan sonra Kudüs payesiyle 90 akçe yevmiye ile emekli olmuştur. 1010/1601 yılında vefat ettiğinde ise Hz. Emir Sultan Türbesi civarına gömülmüştür. Bk. Baldırzâde, *Ravza-i Evliya*, 209, 210; Belig, *Güldeste*, 330, 331; Atâyî, *Şakâ'ik Zeyli*, 2/1237.

⁴⁴ BŞS, A 153, 83b.

İmaret-i İsa Bey Mahallesi'nde yüksek duvarlarıyla oldukça korunaklı sayılabilecek evinde yaşamını sürdürmektedir. "Cafer" aynı zamanda Emir Gazi'nin babasının da adıdır. Evâil-i Muharrem 1026/Ocak 1617'de Bursa'da "Nakîbü'l-eşrâf" olarak görev yapmıştır.⁴⁵ Yıldırım Bayezid Vakfı'nın tevliyetini de yürüten Seyyid Cafer Efendi, Sultan I. Ahmed ve II. Osman dönemlerinde üst düzey bürokratik vazifeler üstlenen ve daima iktidara yakın olabilmeyi başarabilen, 15 Zilkade 1031/21 Eylül 1622 tarihinde de sadrazamlık vazifesi uhdesine verilen Gürcü Mehmed Paşa ile yakın bir dostluk kurmuştur. İkisi arasında böyle bir yakınlığın tesis edilebilmesi için gerekli ortam büyük ihtimalle Gürcü Mehmed Paşa'nın Bursa'ya sürgüne gönderildiği Cemaziyelevvel 1032/Mart 1623'de gerçekleşmiş olmalıdır. Seyyid Cafer, bu yakınlığın bir neticesi olarak Karaman Beylerbeyliği vazifesine atanmıştır. Muhtemelen oldukça kısa bir süre bu görevde kalabilmiştir. Zira 1034/1624 yılında Bursa'da vefat etmiş ve Pınarbaşı'nda yüksekçe bir yere gömülmüştür.⁴⁶

2. Emir Gazi'nin Evine Yapılan Baskın

Emir Gazi ve ailesi İmaret-i İsa Bey Mahallesi'ndeki evlerinde kendi hallerinde sâkin ve huzurlu bir şekilde yaşamlarını sürdürürlerken 1587 yılının Mart ayında sıradan başlayan bir gece uzun yıllar hafızalarından silinmeyecek bir trajediyle sona ermiştir. Söz konusu gecede tüm ev halkı her zaman alıştıkları gibi odalarına çekilip uykuya dalmıştı. Gecenin ilerleyen saatlerinde dört yabancı genç adam gizlice eve girmiş, evin harem kısmında uyuyan Emir Gazi'nin odasına yönelmişlerdi. Gürültüye uyanan evin harem kısmındaki odasında kalan Emir Gazi'nin kızı Ümmü Gülsüm, evdeki cariyeler Kamile Nazenin ve Sitare ile birlikte babasının yanına koştu. Belgelerde kim olduğu hakkında bilgi verilmeyen, büyük ihtimalle tesadüfen evde misafir olarak bulunan Ümmühanî binti Turgut da onlarla birlikteydi. Hanımlar, odada Emir Gazi'yi elleri bağlanmış bir vaziyette buldular. Evdeki yabancıların aralarındaki konuşmalarından ismini öğrendikleri ya da daha önceden tanıdıkları Çengâne Taceddin olarak bilinen danişmend, üç arkadaşıyla birlikte altınların yerini öğrenmeye çalışıyordu. Emir Gazi ise "Hey zalimler, bana kıymayın" diyerek yanındaki anahtarları önlerine atıverdi. Soyguncular evin hanım sâkinlerinin üzerine ellerinde bulunan silahlarla yürüyüp korkuttular ve bir köşede kıpırdamadan durmalarını sağladılar. Bu esnada ellerine ne geçerse kırıp döktüler, buldukları kıymetli eşyaları, altın ve paraları aldıktan sonra da Emir Gazi'nin boynunu kılıçla vurup öldürdüler.

Hanımlar mahkemede olay anını "Mezbûr hırsızlar dahi bizi yalın yarağ ile tahvîf edip esbâb ile üzerimiz bastırıp ve sandıkları üzerimizde nacak ile kırıp içinde olan filori ve akçe ve esbâbı alıp ve dolabı dahi kırıp içinde olan on adet kese kuruşu alıp bu cümleyi peştemallara bağlayıp, ba'dehû mesfûr Taceddin, bir âhar yoldaşına: "Vur şu gidinin boynunu" deyip ol

⁴⁵ BŞS, B 37, 25b.

⁴⁶ Belîğ, *Güldeste*, 68; Baldırzâde, *Ravza-i Evliya*, 142; Mahmut Ak, "Mehmed Paşa, Gürcü", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 28/509-510; Tülün Değirmenci, "Osmanlı Sarayının Geçmişe Özlemi: Tercüme-i Şakâ'ikü'n-Nu'mânîye", *bilig* 46 (Yaz 2008), 106, 117.

dahi kılıç ile boynun vurup çıkıp gittiler” şeklinde nakletmişlerdi. Dolayısıyla hem hırsızlığın, hem de Emir Gazi'nin öldürülüşünün tanığı olmuşlar ve dehşet içinde kalmışlardı. Artık evinde öldürülmüş bir halde yatan Emir Gazi'nin oğlu Cafer ve kızı Ümmü Gülsüm mahkemeye gelerek, “İşbu gece nısfu'l-leylide harâmiler gelip evimiz basıp ve ev kapısını kırıp babamız mezkûr Emir Gazi'yi katl edip ve sandıkları ve dolabı kırıp içinde olan emvâlden birkaç bin kuruş sikke kuruş ve 5-600 sikke flori ve 1000 nakit çil akçe ve mâl-ı vakıfdan 30.000 akçe ve ondan mâ'adâ nice esbâbımız gâret eylediler. Üzerine varılıp keşf olunup vukû'u üzerine tahrîr olunmasın taleb ederiz” deyip durumu bildirmişlerdi.⁴⁷

Maktûl yakınlarının olay yerinin incelenmesi yani keşif talebinde bulunmaları üzerine mahkeme tarafından bir keşif heyeti görevlendirilmiştir. Osmanlı muhakeme usulünde bu heyet zaman zaman ehl-i vukûf ya da ehl-i hibre şeklinde de ifade edilen bir çeşit bilirkişidir.⁴⁸ Olay yerindeki durumun ayrıntılı bir şekilde rapor edilip kayda geçirilmesiyle keşif heyeti görevini tamamlamış sayılır.⁴⁹

Maktûl Emir Gazi'nin bulunduğu olay mahalline “Cemm-i gafîr ve cem'-i kesîr Müslümanlar” yani yeterli sayıda kalabalık bir topluluk keşif için gelmiştir. Emir Gazi kendi evi içinde boynu ensesinden kesici bir aletle yaralanmış halde maktûl olarak yatmaktadır.⁵⁰ Ayrıca evin kapısının bir kanadı, sandıklar, dolaplar da kırılmış vaziyettedir. Sandık ve dolapların içinden çıkan eşyalar her tarafa atılmış, dağınık bir durumdadır. Olay yeri incelenip gerekli tespitler yapıldıktan sonra ise mahkemede tanıkların ifadelerine başvurulmasına sıra gelmiştir. Evin haremindeki hanımlar ve cariyeler birinci dereceden tanıklar olarak gördüklerini ve yaşadıkları çaresizliği mahkeme huzurunda dile getirmişlerdir. Ancak ev halkı onlardan ibaret değildir. Emir Gazi'nin oğlu ve köleleri de aynı evde yaşamaktadırlar. Olayın yaşandığı gece onlar da evdedir ve odalarında istirahat çekilmişlerdir. Durumdan haberdar olan herkes ve mahkeme kadısı onların böyle bir durumda ne yaptıkları ya da yapmadıklarını merak etmektedir. Gecenin bir yarısında evin bir bölümünde yaşanan böyle sine dehşet verici bir olayda nasıl bir rol üstlenmişlerdi? Babalarının ve evdeki hanımların feryatlarına duyarsız mı kalmışlardı? Onları haramilerin elinden kurtarmak

⁴⁷ BŞS, A 143, 211b.

⁴⁸ Ehl-i vukûf ve ehl-i hibre genellikle bilirkişi kavramını karşılamak için zaman zaman birbirlerinin yerine kullanılmış olsalar da aslında söz konusu kimselerin sahip oldukları özellikler ve görev tanımları değişkenlik gösterebilmektedir. Osmanlı Devleti'nde bilirkişilik üzerine çalışma yapan araştırmacıların da bu hususta farklı görüşlere sahip olabildikleri anlaşılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Yağız Fatih Nazher, *Geç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e Adli Tıp ve Bilirkişilik* (Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 57-59.

⁴⁹ Sercan Ayışın, *Osmanlı Devleti'nde Bilirkişilik (İstanbul Örneği)* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019).

⁵⁰ “Görülükde fi'l-hakîka mezkûr Emir Gazi kendi yattığı evi içinde boynu ense tarafından âlet-i câriha ile mecrûh ve maktûl olup ve yattığı evi kapısının bir kanadı kırılmış ve sandıkları ve dolabı kırılmış ve evin içinde cemî' esbâbları pârekende olup” BŞS, A 143, 211b.

için bir şey yapmaya çalışmışlar mıydı? Yoksa korkup bir kenarda saklanmayı mı tercih etmişlerdi?

Seyyid Cafer insanların zihnindeki tüm bu soru işaretlerinin farkında olarak mahkemede olayı kendi açısından anlatmıştır. Emir Gazi'nin sâkin olduğu mülkü, aynı bahçede içinde iki ev ile ortasında sofa, fırın ve bir küçük ev, üstünde çardak, iki yerde akar suyu, taşra selamlığı ve altında ahır da bulunan büyükçe bir yapıydı.⁵¹ Emir Gazi evin “harem-i hâssa” kısmında uyuyordu. Oğlu Cafer ise babasının bulunduğu evin karşısında bulunan odada yatıyordu. Kendi ifadesinde dile getirdiğine göre babasının hırsızların baskınına uğradığını anladığı anda dışarı çıkmak istemiş, fakat evin kapısının üzerlerine kilitlenmiş olduğunu görmüştür. Bu yüzden evin sokağa bakan pencerelerine yönelmiş, camlarını kırıp dışarıya çıkmayı başarmıştır. Bağırıp komşulardan yardım istediği esnada hırsızlar babasını öldürüp, çaldıkları mallarla kaçmışlardır.⁵²

Mahkemede şahitliğine başvuru ve o gece evde uyuyan bir kişi daha vardır. Emir Gazi'nin kölelerinden Cemşit b. Abdullah taşra selamlığında yatmaktadır ve fer-yatları işitmiştir. Selamlıktan evin iç kısmına bağlantıyı sağlayan orta kapıya gelip yardım edebilmek amacıyla içeri girmek istediğinde kapının kapalı olduğunu görmüş ve dış kapıdan sokağa çıkmıştır. Burada gözcülük yapan hırsızlar “kaç yoksa seni helâk ederiz” diyerek ellerindeki silahlarla onun üstüne saldırmışlar, o da can korkusuyla geri içeri kaçmaya çalışırken arkasından okla vurularak yaralanmıştır. Böylece hırsızlar arkalarında bir ölü, bir yaralı bırakarak bulabildikleri tüm değerli eşya, para ve altını beraberlerine alıp gitmişlerdir.

Gecenin bir yarısında yaşanan bu olay tüm mahalle halkının uyanıp ayağa kalkmasına ve elbette yaşananları merak etmelerine neden olmuştur. Meraklı komşulardan bazıları olay mahallini görebilmek amacıyla ertesi günün sabahı evin içine girmeye çalışmışlardır. Seyyid Cafer bunlardan biri olan Ali Çelebi'yi evine kendi bilgisi dışında girdiği için mahkemeye şikâyet etmiştir.⁵³ “Kâbil-i Vücûd”⁵⁴ adıyla tanınan Ali Çelebi o sırada Bursa'da kırklı bir medresede müderrislik vazifesini üstlenmiş olmalıdır.⁵⁵ Yaşananları duyduğunda Cafer Çelebi'nin evine gelip girdiğini mahkeme

⁵¹ BŞS, A 145, 29b.

⁵² “Ben babam maktûl-i mezbûr katlolunduğu evin mukâbelesinde olan odada yatur idim. Babam maktûl-i mezbûru hırsızlar bastığına mütenebbih olduğumda taşra çıkmak istediğimde ev kapısını üzerimize rizelemişler olup ben dahi evin cam pencerelerin kırıp pencereden taşra çıkıp feryâd eylediğimde mezkûrûn hırsızlar babam mezkûru katleyişler ve zikrolunan emvâl ve esbâbı ahz edip firâr eylediler.” BŞS, A 143, 211b.

⁵³ “Ali Çelebi babam mezkûr Emir Gazi katl olunduğu günün sabahı benim ma'rifetim yok iken fuzûlen iç harem-i hâssama girmiş suâl olunup vukû'u üzere tahrîr olunmasın taleb ederim” BŞS, A 143, 211b.

⁵⁴ Ali Efendi'ye “kâbil-i vücûd” lakabının verilmesinin nedeninin annesinin ona hamileyken vefat etmesinin ardından gerçekleşen bir doğumla dünyaya gelmesi olduğu rivayet edilmiştir. Buna göre Ali Efendi ölü bir hanımdan dünyaya geldiği için kendisine kâbil-i vücûd yani vücuda gelebilir, var olabilir denmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Maydaer, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa'da Bir Semt: Hisar*, 174, 175.

⁵⁵ Kâbil-i Vücûd Ali Çelebi Şevval 999/Temmuz 1591 tarihine kadar Bursa'da kırklı bir medresede görev

huzurunda kendisi de kabul etmekte, ancak izin istediğini dile getirmektedir.⁵⁶

Yaşamı boyunca saygı duyulmuş, selâtin vakıflarının tevliyeti gibi önemli görevler üstlenmiş Seyyid Emir Gazi'nin evinde meydana gelen bu korkunç olayın fâilleri kimdir? Mahkemedeki tanıkların ifadelerinden yola çıkılarak onları belirleyebilmek mümkün müdür? Olayın gerçekleşme şekline bakıldığında organize bir suç olduğu aşikârdır. Öyleyse suçluları bir araya getirip organize eden bir kişinin varlığından söz etmek gerekecektir. Acaba bu kişi Emir Gazi ile husumeti bulunan biri midir? Daha önce Muradiye vakfının mütevellisi olduğu esnada aralarındaki maddi anlaşmazlıklar nedeniyle Dîvân-ı Hümâyûn'a şikâyet edilmesine neden olacak derecede problemler yaşadığı kimselerden biri böyle bir baskını organize etmiş olabilir mi? Yoksa bu olay sıradan bir hırsızlık vak'ası mıdır? Öyleyse fâiller Emir Gazi'yi neden öldürmüşlerdi?

Osmanlı klasik döneminin güvenlik sistemi aslında bu tür olayların mümkün olduğunca önlenmesi esası üzerine kurulmuştur. Herkesin birbirine zincirleme kefaletle bağlı ve birbirinden sorumlu olduğu mahalle yerleşim düzeni kurularak bir çeşit iç denetim sistemi oluşturulmaya çalışılmıştır.⁵⁷ Kefâlet sistemi mahalle sâkinleri arasından çıkacak muhtemel suçlulara karşı alınmış bir önlem olsa da farklı yerlerden gelecek suçluları engellemek için daha farklı uygulamalara ihtiyaç duyulmuştur. Bunun için fizikî bazı önlemler alınmış, güvenliğin sağlanabilmesi amacıyla mahalleleri birbirinden ayıran duvarlar ve kapılar inşa edilmiştir.⁵⁸

Bursa'da Emir Gazi'nin evinin bulunduğu İmaret-i İsa Bey Mahallesi şehrin en güvenli semti olan Hisar'da yer almaktadır. Burası doğal yüksekliğinin yanı sıra tamamen surlarla çevrili bir bölgedir ve giriş-çıkış Hisar'daki beş kapıdan sağlanmaktadır. Bu kapılar geceleri kapatılmakta ve bevâblar nöbet tutmaktadır.⁵⁹ Ayrıca asesler ve pasbânlar geceleri mahalle aralarında gezerek asayışı sağlamaya çalışmakta, şüpheli bir durum gördüklerinde müdahale etmektedirler.⁶⁰ Dolayısıyla Emir Gazi'nin evinin etrafında bu şekilde ellerinde kılıç, ok-yay vb. silahlarla çok sayıda genç erkeğin dolaşabilmesi için uygun bir ortam söz konusu değildir. Bu insanların gece yarısı Hisar'ın kapılarından bile girebilmesi içeriden yardım almadıkça mümkün gözükmemektedir. Bu durumda oldukça ayrıntılı bir örgütlenme ve planlama ile karşı karşıya bulunulduğu düşünülebilir.

yaptıktan sonra Beşiktaş'ta Hayreddin Paşa Medresesi'ne atanmıştır. Bk. Belîğ, *Güldeste*, 327; Baldirzâde, *Ravza-i Evliya*, 208, 209.

⁵⁶ "Gibbe's-suâl mûmâ-ileyh Ali Çelebi i'tirâf edip; 'fi'l-vâki' mezbûr Cafer Çelebi'nin iç haremine girdim, lâkin istizân ile girdim' dedikde". BŞS, A 143, 211b.

⁵⁷ Maydaer, *XVI. Yüzyılda Bursa'da Asayiş*, 176, 177.

⁵⁸ Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, 2/281; Maydaer, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa'da Bir Semt: Hisar*, 29.

⁵⁹ Maydaer, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa'da Bir Semt: Hisar*, 30.

⁶⁰ Maydaer, *XVI. Yüzyılda Bursa'da Asayiş*, 26-28, 31, 32.

3. Olayın Fâillerinin Yakalanması

Osmanlı güvenlik güçlerinin Emir Gazi olayının fâillerinin kimliğini bulabilmeleri için ellerindeki sınırlı bilgiler arasında olayın doğrudan şahidi olan beş kadının mahkemede dile getirdikleri “Çengâne Taceddin demekle ma'rûf dânişmend” ismi vardır. Hane halkınca teşhis edilen suçlulardan birinin talebe olması diğer fâillerin de suhte tâifesine mensubiyetleri ihtimalini güçlendirmektedir.⁶¹

Gerçekten de Emir Gazi'nin evine gece yarısı baskın yapanların suhte tâifesinden oldukları anlaşılmış ve peşlerine düşülmüştür. Bursa'daki olayın fâilleri olduğu düşünülen Sinan b. Süleyman, Hacı Turgut b. Sefer ve Dîvâne Mustafa adlı suhteler yaklaşık iki hafta sonra Cemaziyelevvel ayının başlarında (Nisan 1587) Balıkesir'de yakalanmışlardır. Burada mahkemeye çıkarılmışlar, Sinan ve Mustafa ifadelerinde baskını kimlerle birlikte ve nasıl gerçekleştirdiklerini anlatmışlardır. Buna göre Emir Şaban, Emir Muhyiddin, Süleyman, Veliyyüddin, Kadri, diğer Kadri, Yumuk Ahmed, diğer Ahmed, Hırsız Musa, Dîvâne Mehmed, diğer Musa, Murad Çelebi ve Şaban Balı ile birlikte Bursa Hisarı'nın yakınından kale içindeki İsa Bey Medresesi'nin dershanesine çıkmışlardır. Buradan kale içine girebilmişler ve Emir Gazi'nin evinin duvarının önüne gelmişlerdir. İfadelerine göre Yumuk Ahmed onlara “basamak olup” içeri girmiş ve evin haremının kapısını açmıştır. Birkaç kişi dışarıda durup gözcülük ederken, diğerleri içeri girmişler para ve altınları aldıktan sonra Yumuk Ahmed onlara “Emir Gazi'nin boynunu yarağla urub katl ittim” demiştir. Bundan sonra hep birlikte evin en yakınında bulunan ve Hisar'dan kaçabilmeleri için en elverişli Hisar Kapısı olan Kaplıca Kapısı'na gelmişler ve kapının kilidini parçalayıp dışarı çıkmışlardır. Bundan sonra da çaldıkları paraları kendi aralarında bölüştürmüşler, her birinin payına doksanar kuruş ve otuzar sikke altın düşmüştür. “Taze suhteler” şeklinde ifade ettikleri genç ve acemi ortaklarına ise on beşer kuruş vermişlerdir. Mahkemede hazır bulunan el-Hac Turgut da bu ifadeyi onaylamış ve kendisinin de olayın içinde olduğunu “Ben dahi ol niyetle bile vardım, ama beni Pınarbaşı'nın üst yanında taze suhtelerine bekçi kodular. Ben ol mahalde kaldım. Bâkileri vardı. Tevzi” ve taksimden bana da 90 kuruş ile 30 sikke altın verdiler.” diyerek itiraf etmiştir.⁶²

⁶¹ Düzbakar, Taceddin'in lakabı olarak kullanılan “Çengâne” lafzından hareketle bu olayın BŞS, A 143, 211b'de yer alan dava kaydını, Çingenerlerin gruplar halinde karıştıkları hırsızlık ve öldürme olaylarına örnek olarak vermiştir. (bk. Düzbakar, Gypsies in Ottoman Empire, 9-10). Tek bir dava kaydı dikkate alındığında olayın liderinin Çingene oluşu ve eve baskını “üç nefer yoldaşı” ile birlikte yapması, bu şekilde yorumlanmasına imkân verebilmektedir. Ancak olay, kayıtlı dava silsileleri dikkate alınarak tetkik edildiğinde durum farklılaşmaktadır. Suça iştirak edenlerin suhte, liderleri pozisyonundaki Taceddin'in de dânişmend oluşu ve Emir Gazi'nin evine girerken İsa Bey Medresesi'nin kullanılmış olması ve ele geçirilen zanlıların bir kısmının Balıkesir'de bir medresede sâkinen yakalanmaları, olayın fâilleri arasındaki rabitanın Çingene değil talebelik olduğunu göstermektedir. Ayrıca suça iştirak eden Taceddin dışında hiç kimsenin Çingene olduğunu gösteren herhangi bir veri bulunmamaktadır.

⁶² BŞS, A 145, 21b.

Balıkesir mahkemesinde verdikleri bu ifadenin ardından Balıkesir Beyi Derviş Bey'in kardeşi Yusuf Bey ile avcılar başı Haydar b. Abdullah nezaretinde Bursa'ya getirilip Ömer isimli subaşıya teslim edilmişlerdir.⁶³ Bursa'da maktûlün oğlu Cafer Çelebi'nin bizzat hazır bulunduğu mahkemeye çıkarılarak tekrar sorguya çekilmişlerdir. Bursa'da mahkemeye birkaç defa çıkmışlar ve her bir davada olaya ilişkin farklı ayrıntılar ortaya çıkmıştır. Burada ilk verdikleri ifadede baskın fikrinin fitilini ateşleyen iki kişinin ismi verilmiştir. Buna göre “*Saruhanî Emir Muhyiddin ve Emir Şaban nam suhteler mezbûr Emir Gazi'nin 30.000 florisi vardır. Varub basalım.*” diyerek kendilerine mektup göndermiştir. Balıkesir'deki ifadelerinde yer almayan bu önemli ayrıntı farklı şehirlerdeki suhtelerin birbirleriyle nasıl haberleşip organize olabildiklerini göstermektedir. Bu ifadede olaya karışan başka kişilerin de isimleri verilmiştir. Saruhanî Sinan, Turgut ve Mustafa birlikte verdikleri bu yeni itiraflarında “*Saruhanî Süleyman ve Veliyyüddin ve Kadri ve diğer Kadri ve Hırsız Musa dimekle maruf suhte ve Dîvâne Mehmed ve İbrahim ve Yumuk Ahmed dimekle maruf suhte ve Dizman Ahmed ve Dizman Musa ve Murad Çelebi dimekle maruf suhte ve dört nefer hurde suhteler*”le bir araya geldiklerini ve daha önce de ismini verdikleri Şaban Balı'nın kendilerine yol gösterdiğini bildirmektedir.⁶⁴ Burada olaya karışan kişi sayısı 19 olarak verilmiştir ve Balıkesir'de zikretmedikleri İbrahim adlı bir kişinin daha ismi olaya karışanlara ilave edilmiştir.

İlginç olan husus görgü tanıklarının ifadelerinde tek ismi geçen ve liderleri olduğu izlenimi uyandıran Çengâne Taceddin'in adının her iki ifadede de sanıklar tarafından hiçbir şekilde dile getirilmemesidir. Oysa bu kişi resmî makamlarca en baştan itibaren zanlı kabul edilmiş ve nerede olduğu soruşturulmuştur.⁶⁵ Üstelik Çengâne Taceddin'in yalnız olmadığı bilinmekte ve Kızılca Muhyiddin de şüpheli kabul edilerek durumu araştırılmaktadır. Mihaliç Kazası'ndan gönderilen belgede Çengâne Taceddin ve Muhyiddin Halife'nin bir yıl öncesinde Mihaliç'a bağlı Sincan Nahiyesi'nde nâib oldukları bildirilmektedir. Daha sonra Çengâne Taceddin'in İstanbul'a gidip efendisinin hizmetine girdiği, Muhyiddin'in ise halen Kite Kazası'nda sâkin olduğu haber verilmektedir.⁶⁶

Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla her ikisi de ilmiyeye bir şekilde intisap etmiş ve nâiblik⁶⁷ gibi geçici görevlerde bulunmuşlardır. Nerede oldukları belirlenmiş olmakla birlikte ifade vermek üzere mahkemeye çağrıldıklarına dair bir belirti yoktur. Üstelik suçlu oldukları itiraflarıyla kesinlik kazanmış suhteler ne onun ne de Kızılca Muhyiddin'in adını dile getirmişlerdir. Ancak Dîvâne Mustafa yalnız olarak farklı bir oturumda ifade verdiği anlattıkları öncekilerden bir miktar ayrışacak ve bazı hususlara ışık tutacaktır. Cafer Çelebi tarafından bu defa yalnız başına mahkeme huzuruna

⁶³ BŞS, A 143, 240a.

⁶⁴ BŞS, A 145, 21a.

⁶⁵ “*Emir Gazi nam şahsın katli hususunda mazanne ittihâz olunan Çengâne Taceddin ve Kızılca Muhyiddin nam kimesneler hakkında mürâsele-i şerîfeleri vârid olub mazmûn-ı münifinde elbette? mezbûrânın irsâli bâbında ihtimâm olunmak münderic olmağın mezbûrânın ahvâli kemâ yenbegî tecessüs olundukda*” BŞS, A 143, 226b.

⁶⁶ BŞS, A 143, 226b.

⁶⁷ Kadı nâibi olmaları muhtemeldir.

getirtilen Dîvâne Mustafa kendilerine mektup gönderen kişinin “Çengâne Taceddin dimikle maruf danişmend” olduğunu itiraf etmektedir. Buna göre Çengâne Taceddin, kendisiyle birlikte “Saruhanî Emir Muhyiddin ve Emir Şaban ve Süleyman ve Veliyyüddin ve Kadri ve Hırsız Musa ve Dîvâne Mehmed ve Yumuk Ahmed ve Murad Çelebi nam suhtelere” ve diğer yoldaşlarına gönderdiği mektupta “Mahrûse-i Bursa'da Emir Gazi demekle ma'rûf kimesnenin 30.000 florisi vardır. Gelün varub basalım” diye yazmaktadır. Bunun üzerine hepsi Balıkesir'den kalkıp gecenin yarısında Bursa Hisar'ının “dibine İsa Medresesi altına” gelmişlerdir. Çengâne Taceddin medresenin duvarından aşağı kendilerine organ sarkıtıp, hepsini teker teker kale duvarından yukarı çekmek suretiyle Hisar'ın içine girmelerini sağlamıştır. Sonra da İsa Bey Medresesi içine götürmüştür.⁶⁸ İsa Bey Medresesi Hisar'ın kuzeybatısında surlara ve Kaplıca Kapısı'na yakın bir mevkidedir. Çelebi Mehmed dönemi vezirlerinden Bayezid Paşa'nın oğlu İsa Bey'in XV. asırda vakfettiği talebeler için ayrılmış 8 oda ve bir dershaneden oluşan bu medresenin XVI. yüzyılda öğrenci sayısının 8 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Medresenin hemen karşısında yine İsa Bey'in vakfı olan imaret ve mescid yer almaktadır.⁶⁹ Burası Emir Gazi'nin evine çok yakındır ve Hisar'ın nispeten تنها sayılabilecek bir kısmında, kuzey yönünde uzanan dik yamaçların üzerindeki surların hemen gerisinde bulunmaktadır. Dolayısıyla kaleden içeriye 20'ye yakın kişinin iple tırmanışı başkalarınca fark edilmeksizin gerçekleştirilmiştir.

Çengâne Taceddin'in İsa Bey Medresesi'yle nasıl bir ilgisi olduğuna dair herhangi bir açıklama ifadelerde ya da diğer belgelerde bulunmamaktadır. Ancak gerek medreseye bu derece rahat girip çıkabilmesi gerekse görgü tanığı durumundaki ev halkı tarafından kolaylıkla teşhis edilebilmesi onun bu çevrelerde yaşadığı ve tanındığına işaret etmektedir. Dîvâne Mustafa'nın ifadesine göre Çengâne Taceddin onların lideridir ve bu baskını başından sonuna organize etmiştir. Hep birlikte İsa Bey Medresesi'nde toplandıktan sonra silahlarını kuşanıp Emir Gazi'nin evine gitmişlerdir. Yüksek olduğu anlaşılan bahçe duvarlarını aşma sorununu çözecek kişi ise Yumuk Ahmet'tir. Daha önceki toplu ifadelerde “basamak olduğu” zikredilen Ahmet bir sırk alıp duvara dayamak suretiyle duvarı aşabilmiştir. Bu konuda diğerlerinin onun kadar maharetli olmamaları ve meskûn bir mahalde buldukları için gece yarısı da olsa fark edilme ihtimallerinin artması nedeniyle Yumuk Ahmet, kapıyı içeriden açarak liderleri Çengâne Taceddin'le dört suhteyi eve almıştır. Diğerleri için ise gözcülük vazifesi başlamıştır.

Dîvâne Mustafa dışarıda kalanlardan biri olarak evin içinde yaşananlara dair hiçbir bilgiye sahip değildir. İfade ettiğine göre bir süre bekledikten sonra içeri girenler ellerinde 3 kese kuruş, bir çıkın altın, bir Mushaf-ı Şerif, bir mak'ad ve bir dülbend ile birlikte dışarı çıkarlar. Bu esnada Yumuk Ahmed Emir Gazi'yi katlettiğini söyler. Artık yapmaları gereken şey bir an evvel kaçmaktır ve bunun için en uygun yer, Hisar'ın Kaplıca tarafındaki yani kuzeybatı yönündeki kapısıdır. Bu kapının kilidini bozarak

⁶⁸ BŞS, A 145, 26a.

⁶⁹ İsa Bey Medresesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Maydaer, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa'da Bir Semt: Hisar*, 120, 121; Hızlı, *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*, 104-109.

surların dışına çıkarlar ve Pınarbaşı semtine giderler. Burada çaldıkları malların paylaşımını yapacaklardır. Liderleri Çengâne Taceddin ellerindeki paradan dilediği kadarını aldıktan sonra kalanını onlara verir. Kalan malların paylaşımı için surlara oldukça yakın olan Pınarbaşı'nu yeterince güvenli bulmadıkları için oradan da, Çengâne Taceddin'den de ayrıлып Nilüfer suyunu geçerler. Karaçam Beli'nde İtbilmez diye bilinen yere geldiklerinde artık kuşluk vakti olmuştur. Burada ellerinde kalanları bölüşürler ve olaya karışanların her birinin hissesine doksanar kuruş ve otuzar sikke altın düşer. "Taze" ya da "hurde" denilen genç ve tecrübesiz suhtelere de on beşer kuruş verildikten sonra her biri etraftaki kasabalara dağılırlar.⁷⁰

Dîvâne Mustafa'nın ayrıntılı anlatımı Çengâne Taceddin'in adının daha önceki ifadelerde titizlikle ve bilinçli bir şekilde saklandığını ortaya koymaktadır. Üstelik bu anlatım görgü tanıklarının ifadeleriyle de uyumaktadır. Aslında Dîvâne Mustafa'nın ifadesinde de Çengâne Taceddin'in kollanması söz konusudur. Zira ortada bir cinayet vardır ve fâil olarak o da tıpkı diğerleri gibi sadece Yumuk Ahmet'in ismini vermektedir. Yumuk Ahmet, Emir Gazi'yi diğerlerinden bağımsız olarak, kendi isteğiyle vurmuş ve ölümüne neden olmuş gibi gösterilmeye çaba harcanmaktadır. Sanki onun dışında hiç kimse hatta tüm bu baskını planlayan ve olayı organize eden Çengâne Taceddin bile cinayetten sorumlu değildir. Oysa olayın tanıkları ifadelerinde "*ba'dehû mesfûr Taceddin, bir âhar yoldaşına: "Vur şu gidinin boynunu" deyip ol dahi kılıç ile boynun vurup çıkıp gittiler*" diyerek cinayetin azmettiricisinin Çengâne Taceddin olduğunu açıkça dile getirmektedir.⁷¹

Dava silsilesinde geçen ifadeler dikkatle incelendiğinde suça iştirak edenlerce korunup kollanan tek kişinin Çengâne Taceddin olmadığı anlaşılmaktadır. Murad Çelebi ile ilgili çok daha ilginç bir durum söz konusudur. Sarı Sinan, Hacı Turgut ve Dîvâne Mustafa Balıkesir'de yakalandıklarında mahkemeye zanlı durumda bulunan Murad Çelebi de getirilmiştir. Mahkeme kaydına göre suçunu zaten itiraf etmiş sözü edilen üç kişi, Murad Çelebi hakkındaki kanaatleri sorulduğunda dört gün boyunca ısrarla "*bi-günahtır*" diye cevap vermişlerdir. Ancak bu iddia Murad Çelebi'yi kurtarmaya yetmemiş bunun üzerine Yemen adında bir kişi "*Müdde'isi zuhûr iderse ihzârına mütekeffil ve müte'ahhid oldum*" diyerek ona kefil olduğunu bildirmiştir.⁷² Bununla birlikte Murad Çelebi'nin adı gerek Balıkesir'de gerekse Bursa'da yine suçunu itiraf eden aynı üç kişi tarafından olaya karışanlar arasında zikredilmiştir.⁷³

Böylece Balıkesir'de buldukları bilinen ve yakalandıktan sonra suçunu itiraf edip, hapsedilip Bursa'ya gönderilen sadece Sinan, Turgut ve Dîvâne Mustafa adındaki üç suhtedir. Hemen hepsi bir şekilde kaçmayı başaran ya da suçlu olduğunu inkâr eden diğer suhtelerin aksine bu üç suhte neden itirafçı olmuşlardı? Acaba onlar kaçmak için hiç mi çaba göstermemişlerdi?

⁷⁰ BŞS, A 145, 26a.

⁷¹ BŞS, A 143, 211b.

⁷² BŞS, A 145, 27b.

⁷³ BŞS, A 145, 21a, 21b, 26a.

Yakalanıp hapse atılabilen üç suhtenin tamamının Balıkesir’de kendilerini kurtarabilmek için neredeyse hisselerine düşen paranın tamamını harcadıkları anlaşılmaktadır. Sinan, kendisini kurtarmasını sağlayabilmek amacıyla Seyfullah adlı bir kişiye 80 kuruş ve 50 sikke flori ödediğini iddia etmektedir.⁷⁴ Ancak Seyfullah bu parayı ona geri vermiş ve Sinan da bunun üzerine Mehmed Çavuş’un adamı olan Kôr Per-vane’ye vermiş, para onda da kalmamış o da kethüdası Mahmud Bey’e iletmıştır. Son olarak söz konusu meblağ, Mehmed Çavuş’un eline geçmiştir. Hacı Turgut da kurtulabilme umuduyla Sındırgı’dan Gazi Halife ve Balı Halife’ye 30 flori verdiğini mahkeme huzurunda ifade etmiştir. Balı Halife’ye aynı amaçla 40 kuruş da Dîvâne Mustafa ödemiş, ama her ikisi de bir sonuç alamamıştır. Dîvâne Mustafa ayrıca Mehmed Çavuş’un adamı olan Dîvâne Yemen’e de 50 kuruş ve 30 sikke altın vermiştir.⁷⁵

Burada para ödendiği iddia edilen insanlardan bir kısmı bu suçluları yakalamakla vazifelendirilmiş kimselerdir. Mehmed Çavuş, onları ve diğer suhteleri Balıkesir’de buldukları medresede adamlarıyla basan Karesi Sancağı nâzırı Fâhrü’l-kuzât Mehmed Çavuş b. Bostan Çavuş’tan başkası değildir. Zanlıların yakalandıktan sonra mahkemede dile getirdikleri bu iddialar Emir Gazi’nin çocuklarının da aklını karıştırmıştır. Mehmed Çavuş ve adamlarını İstanbul’a şikâyet edip, durumun araştırılmasını istemişlerdir. Bunun üzerine Dergâh-ı Âlî çavuşlarından İskender Çavuş, hakkında rüşvet iddiası bulunan Mehmed Çavuş’u Bursa’ya sorgulanmak üzere getirmek için görevlendirilmiştir.⁷⁶ Bursa kadısına hitâben yazılan emirde şöyle denilmektedir:

“Sen ki kâdîsin mezkûr Mehmed Çavuş geldikde husemâyî berâber eyleyüb şer’le hak üzere teftîş idüb göresin şöyle ki maktûl-i mezbûrun kâtillerinden vârisleri tayin etdikleri yedi nefer kimesneyi Karesi Beyi tutub andan mezbûr Mehmed Çavuş alub dört neferin ellerinde bulunan akçe ve esbâbların alub kendüsü itlâk ve gaybet ettirdiği şer’le sâbit olursa sâbit olan akçe ve esbâbların mezbûr Mehmed Çavuş’dan bîkusûr aliverüb ve itlâk eylediği dört neferi her kande ise teklîf idüb buldurub şöyle ki bulmayub bulmakta ve aldığı akçe ve esbâbı virmekde ta’allül ve bahâne iderse mukayyed ve mahbûs müşârün-ileyh çavuşumla Südde-i Sa’âdetime gönderesiz.”⁷⁷

Merkezden gönderilen bu yazının tarihi evâhir-i Cemaziyelahir 995/Haziran 1587’dir. Aradan sadece birkaç gün geçtikten sonra emrin gereğinin yerine getirildiği ve Mehmed Çavuş’un Bursa’ya getirilip davacıları olan Emir Gazi’nin vârislerinin de hazır bulunduğu mahkemeye çıkartıldığı anlaşılmaktadır.⁷⁸

⁷⁴ BŞS, A 145, 27b.

⁷⁵ BŞS, A 145, 21b, 27b.

⁷⁶ “Mezbûr Mehmed Çavuş’a Bursa’ya eyledüb mahallinde şer’le görülmek için dergâh-ı mu’allâm çavuşlarından Kıdvetü’l-emâsil ve’l-akrân İskender Çavuş irsâl olunub buyurdum ki hükm-i şerifimle vusûl buldukda “Sen ki İskender Çavuşsun varub mezkûr Mehmed Çavuş kaldurub mahrûse-i Bursa’ya getüresin ki mahallinde şer’le ahvâli görüle” BŞS, A 145, 291a.

⁷⁷ BŞS, A 145, 291a.

⁷⁸ BŞS, A 145, 71a.

Mehmed Çavuş Evâil-i Receb 995/Haziran 1587'de Bursa'da mahkemede ifade verirken yalnız değildir. Taceddin b. Yusuf adlı danişmend de Balıkesir'de zanlıların yakalanmasında aktif olarak rol oynayan bir kişi olarak mahkemede hazır bulunmaktadır. Taceddin'in iki ayrı oturumunda gerçekleşen duruşmada verdiği ifadeler, zanlıların nasıl yakalandıklarını ve sonrasında yaşananları açıklığa kavuşturmaktadır.

Buna göre Balıkesir'de Mehmed Çavuş ve Danişmend Taceddin suçluları yakalamada gerçekten çaba harcamışlardır. Onlar, aralarında Balıkesir Kasabası Kethüdası İsa ve muhızlıları ile Mehmed subaşının da dâhil olduğu toplam 20 civarında kalabalık bir toplulukla birlikte suçluların buldukları medreseye baskın yapmışlardır. Dîvâne Mustafa, Muhyiddin, Alaaddin, Osman ve Ahmed adındaki suhteler yakalanmışlardır. Dîvâne Mustafa gözcü olduğunu söyleyerek suçunu itiraf ettiği için hapsedilmiştir. Osman ve Ahmed için kalabalık bir grup adeta şefaatçi olmuş, 20 gündür hasta yattıklarını söyleyerek sonunda salıverilmelerini sağlamışlardır. Diğer iki suhte ise Balı adındaki suhteye emanet edilmiştir.⁷⁹

Cafer Çelebi babasının kâtillerinin yakalandığı halde salıverildiği endişesini ikinci bir duruşmada daha dile getirmiştir.⁸⁰ Ancak burada yakalandıkları ifade edilen ve akıbetleri hakkında soru sorulan kişilerin isimleri farklılaşmaktadır. Önceki duruşmadaki 5 kişiden sonra 6 farklı zanlıdan daha söz edilmekte ve mahkemeye çıkartılmış olan ikisinin dışındakilerin nerede oldukları araştırılmaktadır. Burada da ilk sözü Taceddin almakta ve zikredilen dört suhtenin hapsedilmek üzere Mehmed Çavuş'un adamına teslim edildiğini bildirmektedir. Ancak daha sonra Murad Çelebi'nin Balıkesir'de Seyfullah adında birinin⁸¹ evinde gizlendiğini işittiğini dile getirmiştir. Buna göre Murad Çelebi birkaç gün içinde Seyfullah'ın yardımıyla at tedarik ederek kaçıp gitmiştir. Diğer üç genç suhteyi Mehmed Çavuş'a sorduğunda ise "*taze suhteler bir hatunun evine gittiler*" diyerek cevap verdiğini ve onlardan da haber almadığını ifade etmiştir. Mehmed Çavuş'a bu anlatılanların doğru olup olmadığı sorulduğunda; "*Ben gazez? ile iş etmedim. Nihayet mertebe hatâen ve yahud sehven bir husûs oldu olsa*" şeklinde cevap vererek yaşananlarda hiçbir art niyetinin bulunmadığına mahkemedekileri ikna etmeye çalışmaktadır.⁸²

Cafer Çelebi ve kız kardeşi Ümmü Gülsüm kendilerine anlatılanlarla gerçekten

⁷⁹ BŞS, A 145, 70b.

⁸⁰ "*Babam mesfûr Emir Gazî'yi katl iden haramizâdelerden Saruhanî Sinan ve el-Hac Turgut ve Murad Çelebi nam suhteleri, taze suhtelerden İsa nam suhteyi ve Murad Çelebi'nin suhtesini ve Sarı Sinan'ın suhtesi Şaban'ı cem'an altı nefer suhteleri ahz eylemişler. Merkûmân Sinan ve el-Hac Turgut benimle murâfa'a-i şer' oldular. Bâkî dört nefer suhteleri itlâk eylemişler. Keyfiyet-i itlâkleri suâl olunub vukû'u üzere cevâbları tahrîr etmeğın taleb iderim.*" BŞS, A 145, 71a.

⁸¹ Sarı Sinan'ın kendisi kurtarması için 80 kuruş ve 50 sikke flori verdiğini iddia ettiği kişi de burada sözü edilen Seyfullah'tır.

⁸² BŞS, A 145, 71a.

ikna oldukları için mi yoksa daha fazla yapabilecekleri bir şey kalmadığını düşündükleri için mi bilinmez ama sonunda uzlaşma yolunu tercih etmişlerdir.⁸³ Taraflar aralarında “sulh”e gittiklerinde âdet olduğu üzere belli bir miktar para üzerinde anlaşma sağlanmıştı.⁸⁴ Buna göre Mehmed Çavuş, merhum Emir Gazi'nin vârislerine 15.000 akçe ödeyecek ve onlar da bundan sonra hem ondan hem de adamları Pervane ve Yemen ve Mahmud'dan hiçbir surette davacı olmayacaklardır.

Burada akla yakalanan suhteler bu kişilere bir nevi rüşvet sayılabilecek bu meblağları gerçekten ödediler mi, sorusu gelmektedir. Eğer suhteler, Mehmed Çavuş ve adamlarına bu meblağı verdilerse niçin yakalandılar? Para ödemedilerse niçin verdiklerini iddia etme gereği duydular? Dikkat edilirse suhtelerin mahkeme huzurunda ödediklerini dile getirdikleri miktar, neredeyse Emir Gazi baskınından hisselerine düşen payın tamamıdır. Yakalandıktan sonra bu para duruyorsa kendilerinden tahsil edilecektir. Onlar da bu hususu gayet iyi bildiklerinden muhtemelen bir yerlere sakladıkları bu meblağı vârislere geri ödememek için resmî görevlilere rüşvet verdikleri iddiasını ortaya atmış olabilirler.

Suhtelerin ellerindeki paranın bir kısmını kurtulmak için gerçekten harçayabilecekleri de ihtimalden uzak değildir. Ancak para ödedikleri kişiler Murad Çelebi'nin kaçmasına yardım eden Seyfullah Çelebi gibi birileri olmalıdır. Anlaşılan o da kendisine verilen miktardan memnun kalmamış ki kendilerine yardım etmemiştir.

Suhtelerin dile getirdikleri bu iddialar üzerine mahkemede subaşına para verip vermediklerinin de araştırılması ihtiyacı hissedilmiştir. Kendilerine bu husus sorulduğunda ise ona hiçbir şey vermediklerini ifade etmişlerdir.⁸⁵ Eğer aksi yönde bir cevap alınsaydı, subaşı da mahkemeye çağrılarak ifade vermesi istenecekti.

Sonuç

Sonuç olarak Tebriz'de başlayıp Bursa'da devam eden itibarlı bir hayat, uzun yıllar hafızalarda iz bırakacak derecede trajik bir şekilde son bulmuştur. Olayın ardından fâillerin tamamı kaçmayı başarmış olmalarına rağmen dönemin mevcut tüm imkânları kullanılarak kimlikleri büyük ölçüde tespit edilmiş ve peşlerine düşülmüştür. Yalnızca birkaç aylık bir süreç içinde fâiller başka bir şehirde yakalanmışlar ve tutuklanıp Bursa'ya gönderilmişlerdir. Balıkesir'deki mahkeme kayıtlarından ikisinin sureti de Bursa kadısına gönderilip burada deftere kaydedilmiştir. Böylece elimizde söz konusu olayla ilgili 15 mahkeme kaydı bir de merkezden gönderilen bir emrin sureti bulunmaktadır. Olayın gerçekleştiği tarih olan 12 Rebiulâhîr 995/22 Mart 1587 ile Saruhanlı Sinan'ın son defa sorguya çekildiği 15 Şaban 995/21 Temmuz

⁸³ BŞS, A 145, 72b.

⁸⁴ Sulh, karşılıklı rıza ile görülmekte olan davanın sona erdirilmesi anlamında kullanılan bir fıkıh terimidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Fahrettin Atar, “Sulh”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/481-485.

⁸⁵ BŞS, A 145, 27b.

1587 arasındaki süre dört aydır. Bu süre Osmanlı Devleti'nde yargının işleyiş hızını göstermesi açısından oldukça anlamlıdır. Üstelik bu sürece fâillerin belirlenmesi, suçluların soruşturulması, farklı kazalarla ve şehirlerle yapılan resmî yazışmalar, Dîvân-ı Hümayûn'dan çıkartılan kararlar ve resmî görevlilerle yaşanan anlaşmazlık süreçleri de dâhildir. Görüldüğü üzere yargı mekanizması şaşırtıcı derecede süratlidir.

Bu olayda suçlu ve mağdur profili alışılmışın dışındadır. Mağdur seyyid vasfını taşımasının yanı sıra Hasan Can, Hoca Sadeddin gibi yönetime yakın isimlerle arasında bulunan bağ nedeniyle oldukça itibarlıdır. Bu saygın konumun, merkezin doğrudan destek ve müdahalesini kolaylaştırdığı açıkça belli olmasına rağmen yargılama sürecinde birtakım aksaklıklar yaşanmıştır. Sürecin benzer davalarda her zaman rastlanmayan derecede ayrıntılı kaydedilmiş olması ise olayın fâilleri konumundaki suhtelerin dönemin asayiş problemlerinin yaşanmasında önemli aktörler olarak oynadıkları rolü gözler önüne sermektedir. Suhtelerin sahip oldukları imkânları suç işlemek üzere nasıl organize edebildikleri, aralarındaki ilişkiler ağı ve haberleşme biçimleri satır aralarından okunabilmektedir. Ayrıca sanıkların yakalanma sürecinde yaşanan aksaklıklarda asayiş sağlamaya görevli kişilerin tutumları, sanıkların mahkeme önüne çıkarılmadan kaçırabilme yöntemleri yine bu dava silsilesinin verdiği ipuçları arasında yer almaktadır.

Tekil bir vak'a da olsa Emir Gazi olayı ortaya çıktığı bağlam, tarafların sahip oldukları arka plan ve sonrasında yaşanan süreç yönüyle o günün toplumsal, hukukî ve idarî yapısı hakkında fikir vermektedir. Meydana geldiği mekân itibarıyla Osmanlı klasik döneminde Bursa şehir merkezinde, daha ziyade elitlerin meskûn olduğu bir semtteki sosyal dokuyu ve yaşam biçimini yansıtmaktadır. Olay, Osmanlı Devleti'nin kudretli ama bir o kadar da yoğun bir gündeme sahip olduğu bir dönemde cereyan etmiştir. Zira devletin batıda Avusturya, doğuda İran cephelerinde verdiği uzun soluklu mücadeleler hem askerî hem maddî anlamda bazı yorgunlukları da beraberinde getirmiş, sahip olunan gücün ve enerjinin dıştaki askerî seferler üzerinde yoğunlaşması içte bazı zafiyet ve sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur. Bu çerçevede yaşanan ve halkı birtakım asayiş problemleriyle baş başa bırakan sistemsel aksaklıkların tekil olaylar üzerinden okunması, sorunların kaynağının anlaşılmasına ve dönemin şartlarının iç dinamikleri nasıl etkilediğinin kavranmasına katkıda bulunacaktır.

Kaynaklar

I. Arşiv Belgeleri

A. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

A.DVNSMHHM.d 2, 1941, 1958.

A.DVNSMHHM.d 37, 1364.

A.DVNSMHHM.d 41, 37.

A.DVNSMHHM.d 41, 73, 531.

A.DVNSMHHM.D 41, 788.

A.DVNSMHHM.d. 28, 494.

A.DVNSMHHM.d 19, 89.

A.DVNSMHHM.d 41, 125.

TSMA.E 834/41.

TSMA.E 746/3.

B. Bursa Şer'iyeye Sicilleri (BŞS)

A 107 24b,31b.

A 121 42b

A 143 211b, 226b, 240a.

A 145 21a, 21b, 26a, 27b, 29b, 291a, 70b, 71a, 72b, 85b.

A 153 83b.

A 189 19a.

A 47 114b

A 74 113b, 114b.

B 37 25b.

II. Diğer Kaynaklar

Ak, Mahmut. "Mehmed Paşa, Gürcü". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 28/509-510. Ankara: TDV Yayınları, 2003.

Akdağ, Mustafa. *Türk Halkının Dirlik Ve Düzenlik Kavgası "Celali İsyanları"*. Ankara: Bilgi Yayınevi, 1975.

- Atar, Fahrettin. "Sulh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/481-485. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Atâyî, Nev'izâde. *Hadâ'iku'l-hakâik fi tekmileti'ş-şakâ'ik -Nev'izâde Atâyî'nin şakâ'ik zeyli-* 2 Cilt. haz. Suat Donuk. ed. Derya Örs. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2017.
- Aydın, Sercan. *Osmanlı Devleti'nde Bilirkişilik (İstanbul Örneği)*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Adli Tıp ve Adli Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Baldırzâde, Selisî Şeyh Mehmed. *Ravza-i Evliya*. haz. Mefail Hızlı-Murat Yurtsever. Bursa: Arasta Yayınları, 2000.
- Beliğ, İsmail. *Güldeste-i Riyaz-ı İrfan ve Vefeyât-ı Dânişverân-ı Nâdiredân*. Bursa: Hüda-vendiğâr Matbaası, 1287.
- Beyazıt, Yasemin. *Osmanlı İlmiye Mesleğinde İstihdam*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2014.
- Çetin, Osman. "III. Murad Dönemine Ait A 145/173 Numaralı Bursa Şer'îyye Sicili (Günümüzden 1586-1588 Bursa'sına Bir Pencere Açmak)". *Sultan III. Murad Dönemi ve Bursa*. ed. Ersin Gülsoy. 566-598. Bursa: Gaye Kitabevi, 2021.
- Değirmenci, Tülün. "Osmanlı Sarayının Geçmişe Özlemi: Tercüme-i Şakâ'ikü'n-Nu'mânîye". *bilig* 46 (Yaz 2008), 105-132.
- Düzbakar, Ömer. "Gypsies in Ottoman Empire According to the 16th-17th Centuries Bursa and Balıkesir Sharia Court Records". *Bulgarian Historical Review* 3/4 (2016), 3-30.
- Hızlı, Mefail. *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa Medreseleri*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1998.
- Hızlı, Mefail. "Mevlid'e Dair Bazı Belgeler ve Bilgiler". *Süleyman Çelebi ve Mevlid -Yazılışı, Yayılışı ve Etkileri-*. ed. M. Kara- B. Kemikli. 43-50. Bursa: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2007.
- Karademir, Zafer. *Osmanlı Döneminde Medreseli Olayları*. Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Kartal, Ahmet. "Yavuz Sultan Selim Dönemi Kültür ve Edebiyatı". *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 40 (2019), 187-266.
- Kepecioğlu, Kamil. *Bursa Kütüğü 1-4*. haz. Hüseyin Algül vd. İstanbul: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009.
- Koç, Yunus. "XVI. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı İmparatorluğu'nda Suhte Olayları". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 18 (Bahar 2013), 147-159.
- Köse, Ensar. "İçel Sancağı'nda Kargaşa: Suhte Fesadı (1576-1606)". *Çukurova Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2017), 22-51.
- Maydaer, Saadet. "XVI. Yüzyılda Bursa'da Emekli Bir Kadı: Baldırzâde Oğlu Derviş

- Mehmed Efendi ve Serveti". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2008), 569-592.
- Maydaer, Saadet. *Osmanlı Klasik Döneminde Bursa'da Bir Semt: Hisar*. Bursa: Emin Yayınları, 2009.
- Maydaer, Saadet. *XVI. Yüzyılda Bursa'da Asayiş*. Bursa: Emin Yayınları, 2016.
- Nazlıer, Yağız Fatih. *Geç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e Adli Tıp ve Bilirkişilik*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Orbay, Kayhan. "Bursa'da Sultan II. Murad Vakfı'nın Mali Tarihi (1608-1641)". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 61/2 (2011), 293-322.
- Özcan, Nuri. "Hasan Can Çelebi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16/312. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Şahin, Tahsin. *Celali Kuşatması Altında Bursa*. Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Târîh-i Silsile-i Ulemâ*, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi. no. 2142.
- Toka, Gökhan. *XVI. Yüzyıl (1550-1585) Osmanlı Bursa'sında Suhte Ayaklanmaları*. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Uluskan, Murat. "Ehl-i Hiref Maaş Defterlerinde Kayıtlı Tebrizli Sanatkârlar". *Belleten* 85/304 (2021), 849-887.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Tarihi 2*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.

A Sayyid Victim of Ahl al-Fesad Suhte Taifa in Bursa: Amir Ghazi

Extended Summary

XVI. th century went down in history as the most glorious century of the Ottoman Empire. This century is also a complex period in which conflicts and unrest were experienced, culminating in long wars on the outside, east and west, and the struggles of the princes inside. This long and tiring process brought with it some material-spiritual fatigue, and the concentration of the power and energy on foreign military expeditions caused some weaknesses and troubles in some institutional dynamics.

In this environment, some bottlenecks arose due to the inability to meet the increasing demand in the lore organization, which was expected to be established with all its institutions and dynamics. The security problems caused by the students or student candidates called *suhte*, which accumulated at the gates of the madrasah, caused the disruption of the social order and caused a lot of effort for the administrators who wanted to eliminate these disturbances.

It is documented that various troubles caused by the *suhte* were experienced in Bursa in the 16th century, and that these issues were submitted to the court and sometimes to the Divan-ı Hümâyûn. Amir Ghazi, a revered sayyid in Bursa, was one of the victims in one of these incidents. The terrible circumstances surrounding his death were documented in the form of a protracted series of lawsuits. There are 15 court papers and a copy of an order from the center related to the incident in question. These incidents were thoroughly investigated, and the occurrence of the event as well as the procedure that followed it were evaluated in the context of the period and location in which they occurred. By making use of different sources, it was tried to reveal the profiles of the victims and criminals together with their backgrounds.

Accordingly, the victim Amir Ghazi is a descendant of "Sayyid" who has been living in his house in the Isa Bey Neighborhood in Hisar, Bursa since the middle of the 16th century and is understood to have a respectable position. It is rumored that he was among the merchants, artisans, scientists and notables of the city that Yavuz Sultan Selim brought with him from Tabriz after he had won the Battle of Çaldıran in 1514. Amir Ghazi also has a close relationship with Hasan Can, who was Yavuz's bridesmaid and did not leave him until his death.

It is understood that Amir Ghazi, who died in 995/1587, lived a very long life, even if it is assumed that he was in his teens at when he came from Tabriz in 1514. In this long life, he was known as a prominent person who knocked on the door in solving the problems experienced in and around the neighborhood where he lived. He also took on some duties to reinforce this prestige he has in society, and worked as a trustee/foundation manager in different foundations, especially in sultanic waqfs.

As a result, this prestigious life, which started in Tabriz and continued in Bursa, ended in a tragic way that left a trace in the memories for many years. Although all of the perpetrators managed to escape after the incident, their identities were largely determined by using all available means of the period and they were pursued.

As a result of these efforts, 11 of the 20 individuals involved in the raid on Amir Ghazi's house as perpetrators or lookouts were apprehended in Balıkesir's madrasah. Only three of the eleven people were arrested and put on trial, while the rest managed to escape. Sinan, also known as Saruhanlı or Sarı, was imprisoned in the dungeon and was finally brought before the court on 15 Şaban 995/21 July 1587 in Bursa, where he was questioned for the last time roughly four months after the incident. It was asked why they murdered the deceased Amir Ghazi and where they came together, and he repeated that they had gathered in Balıkesir and that they had come from there, raided his house and killed him. This court record is the most recent court record we have regarding the incident. There is no data that the other suspects were later caught.

The period between 12 Rebiulâhir 995/22 March 1587, the date of the incident, and 15 Şaban 995/21 July 1587, when the accused Saruhanlı Sinan was interrogated for the last time, is four months. This period is very meaningful in terms of showing the speed of the judiciary in the Ottoman Empire. In this case, the criminal and victim profile is unusual. Although it is clear that the respectable position of the victim facilitated the direct support and intervention of the centre, there were some disruptions in the trial process. The fact that the process was recorded in detail, which is not always seen in similar cases, reveals the role played by the perpetrators of the incident as important actors in the security problems of the period. It can be read between the lines how the Suhte organize their means to commit crimes, the network of relations between them and the forms of communication. In addition, the attitudes of the people who are responsible for maintaining public order in case of disruptions in the arrest process of the accused, and the methods of abducting the accused without being brought before the court are among the clues given by this series of cases.

Even though it is a singular case, Amir Ghazi gives an idea about the social, legal and administrative structure of that era in terms of the context in which it emerged, the background of the parties and the process experienced afterwards. In this context, reading the systemic failures that left the people alone with some security problems through individual events will contribute to understanding the source of the problems and how the conditions of the period affected the internal dynamics.

Keywords: Suhte, Madrasa Students, Danışmend, Amir Ghazi, Bursa, İsa Bey Madrasa.